

ЭКОНОМИКА

УДК: 336.41(5752)

DOI 10.33514/1694-7851-2024-4/3-880-885

Акматова А.А.

ага окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Akmatova.a@yandex.ru**Абдраимова Б.К.**

ага окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

abdraimova.baku@mail.ru**Эркимбаев К.И.**

ага окутуучу

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Kana.21@mail.ru**«АЙЫЛ БАНК» АЧЫК АКЦИОНЕРДИК КООМУНУН ЖАШЫЛ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КАРЖЫЛООСУ**

Аннотация: Макалада «Айыл Банк» ачык акционердик коомунун жашыл технологияларды каржылоо аркылуу жашыл экономиканы өнүктүрүү маселелери талкууланат. Каржылоого тийиш болгон негизги жашыл технология объекттери, ошондой эле аларды кредиттөө шарттары көрсөтүлгөн. Жашыл экономиканы өнүктүрүүдөгү негизги көйгөйлөргө жана келечекте аларды чечүүнүн жолдоруна талдоо жүргүзүлдү. Жашыл технологиянын өзгөчөлүктөрү жана алардын калктын бакубаттуулугун жогорулатууга, жаратылыш ресурстарын сактоого жана айлана-чөйрөгө болгон табигый тобокелдиктерди төмөндөтүүгө тийгизген таасири каралат.

Негизги сөздөр: жашыл экономика, жашыл технология, айлана-чөйрө, кредит, энергетикалык ресурс, экосистема, экологиялык белгилөө, жашыл транспорт, кайра жаралуучу энергия, энергияны үнөмдөөчү тиричилик техникасы, жашыл имараттар, жашыл инфраструктура, тамчылатып сугаруу, аннуитет, кредит, ставка, шарттар, жеңилдетилген мезгил.

Акматова А.А.

старший преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Akmatova.a@yandex.ru**Абдраимова Б.К.**

старший преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

abdraimova.baku@mail.ru

Эркимбаев К.И.
старший преподаватель
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек
kana.21@mail.ru

ФИНАНСИРОВАНИЕ ЗЕЛЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОТКРЫТЫМ АКЦИОНЕРНЫМ ОБЩЕСТВОМ «АЙЫЛ БАНК»

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы развития зеленой экономики, путем финансирования зеленой технологии открытого акционерного общества «Айыл банк». Указаны основные объекты зеленой технологии, которые подлежат финансированию, а также условия их кредитования. Проведен анализ основных проблем развития зеленой экономики и пути их решения в дальнейшем. Рассмотрены особенности зеленой технологии и их влияние на улучшение благосостояния населения, сохранения природных богатств и снижения природных рисков для окружающей среды.

Ключевые слова: зеленая экономика, зеленая технология, окружающая среда, кредит, энергоресурс, экосистема, экомаркировка, зеленый транспорт, возобновляемая энергия, энергоэффективная бытовая техника, зеленые здания, зеленая инфраструктура, капельное орошение, аннуитет, заем, ставка, сроки, льготный период.

Akmatova A.A.
senior lecturer
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.
Akmatova.a@yandex.ru

Abdraimova B.K.
senior lecturer
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.
abdraimova.baku@mail.ru

Erkimbaev K.I.
senior lecturer
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.
kana.21@mail.ru

FINANCING OF GREEN TECHNOLOGIES BY THE OPEN JOINT-STOCK COMPANY «AIYL BANK»

Annotation: The article considers the issues of green economy development by financing green technology of the open joint-stock company "Aiyl Bank". The main objects of green technology that are subject to financing, as well as the terms of their lending are indicated. The analysis of the main problems of green economy development and ways to solve them in the future is carried out. The features of green technology and their impact on improving the welfare of the population, preserving natural resources and reducing natural risks to the environment are considered.

Keywords: green economy, green technology, environment, credit, energy resource, ecosystem, eco-labeling, green transport, renewable energy, energy-efficient household appliances, green buildings, green infrastructure, drip irrigation, annuity, loan, rate, terms, grace period.

Жашыл экономика ресурстарды жоопкерчиликтүү пайдаланууну талап кылган экономикалык өнүгүүнүн модели. Анын максаты экономикалык өсүш менен жаратылыш ресурстарын сактоонун ортосунда акылга сыярлык компромиссти табуу. Бул дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүнүн, анын ичинде Кыргыз Республикасынын да негизги узак мөөнөттүү туруктуу өнүгүүнүн максаты болуп саналат. Бирок бул үчүн экономиканы жашылдандыруу керек.

Кыргыз Республикасынын өнүгүүсү дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүндөй эле, негизинен жаратылыш ресурстарын интенсивдүү жана сарамжалсыз пайдалануу аркылуу экономикалык өсүшкө жетишүүгө көптөн бери багытталган. Акыркы жылдарда экологиялык жана социалдык факторлорду адекваттуу эсепке албастан экономикалык өсүштүн улантылышы азыркы жана келечектеги муундарга коркунуч туудураары белгилүү болду [2].

Кыргызстанда жашыл экономиканын популярдуулугу күч алууда. 2018-жылы Жогорку Кеңеш тарабынан “Кыргызстан жашыл экономиканын өлкөсү” деген Кыргыз Республикасынын жашыл экономика концепциясы кабыл алынган. 2019-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан 2019-2023-жылдарга Кыргыз Республикасынын жашыл экономикасын өнүктүрүү программасы иштелип чыккан, анда “жашыл” экономика түшүнүгү адамдын бакубаттуулугун жогорулатууга жана социалдык адилеттүүлүктү жогорулатууга алып келген экономика катары аныкталган. Экологиялык тобокелдиктерди олуттуу төмөндөтүү менен бирге, табигый капиталды сактоо жана жакшыртуу, ресурстарды натыйжалуу пайдалануу жана экономиканы сактоо өлкөнүн табигый экосистемаларын сактоого түрткү берет. Жашыл экономикада кирешенин жана жумуш орундарынын өсүшү көмүртектин чыгарылышын жана булганышын азайтуу, аялдар менен эркектер үчүн жеткиликтүү болгон жашыл жумуш орундарын түзүү, таза айлана-чөйрөнү түзүү жана энергиянын натыйжалуулугун, ресурстарды жана экосистемалык кызматтарды жакшыртуу үчүн мамлекеттик жана жеке инвестициялар менен шартталат [1].

Мамлекет жашыл экономиканы өнүктүрүүгө, башкача айтканда экономиканы экологиялык жактан таза практикага өткөрүүгө багытталган бир катар маанилүү документтерди кабыл алды. Бирок бул максатка жетүү үчүн мамлекеттик жөнгө салуу механизмдери аркылуу экономиканы стимулдаштырууга багытталган бир катар чараларды көрүү жетишсиз. Жашыл экономиканы өнүктүрүү боюнча бул мамлекеттик маанилүү документтерди ишке ашыруу, биринчиден, туруктуу рыноктук суроо-талапты калыптандыруу жана экинчиден, финансылык компонентти камсыз кылуу шартында гана мүмкүн.

Экономикадагы бир дагы программа, анын ичинде жашыл программа рынокто анын продукциясына суроо-талап жок болсо иштебейт. Бүгүнкү күндө Кыргызстандын рыногунда жашыл экономиканын продукцияларына жана технологияларына суроо-талап калыптана элек. Мисалы, арзан электр энергиясына жана арзан көмүргө байланыштуу энергияны үнөмдөөчү технологияларга суроо-талап аз. Аларга болгон суроо-талап электр энергиясына жана көмүргө тарифтер көтөрүлгөндө гана жаралат. Ошондой эле, органикалык айыл чарба продукцияларына суроо-талап аз. Бул, бир жагынан, анын кымбаттыгы менен, экинчи жагынан, сатып алуучулар тарабынан таанылып, тааныла турган туруктуу эко-этикеттердин жоктугу менен түшүндүрүлөт. Ушундай эле абал тейлөө тармагында да байкалат. Экотуризм

продукциясына суроо-талаптын өсүшү байкалууда. Жалпы Кыргызстан экотуризмдин негизи болгон таза жана кооз жаратылышы менен чет өлкөлөрдө популярдуу болууда. Бирок, бул аймакта эч кандай экологиялык белги жок, бул базардын башаламан мүнөзүн көрсөтүп турат.

Бул көйгөйдү чечүү үчүн жашыл экономика рыногунда суроо-талапты түзө баштоо керек. Буга электр энергиясына жана көмүргө тарифтерди көтөрүү зарылчылыгы жөнүндө калктын маалымдуулугун жогорулатуу, ошондой эле ден-соолукка пайдалуу органикалык продукцияны жайылтуу аркылуу жетишүүгө болот. Мындан тышкары, жашыл экономиканын бардык секторлорунда экологиялык белгилерди иштеп чыгуу зарыл, бул сунушту түзүүгө жана суроо-талапты стимулдаштырууга жардам берет.

Кыргыз Республикасында “жашыл” экономиканы өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программаны ишке ашыруу максатында “Айыл Банк” ААК айлана-чөйрөнү сактоону жана жакшыртууну, ошондой эле экологияны сактоону жана жакшыртууну караган жаңы “Жашыл технологияларды каржылоо” программасын ишке киргизүүдө, жаратылышка терс таасирин тийгизбестен экологиялык жактан таза продукция өндүрүү жана чийки затты кайра иштетүү менен алектенген ишкерлерге финансылык колдоо көрсөтүү. Жашыл технология өндүрүш процессине же жеткирүү иретине байланыштуу экологиялык жактан таза деп саналган технологиянын бир түрүн билдирет. Жашыл технология таза энергия өндүрүүнү, альтернативалык отундарды жана казылып алынган отунга караганда айлана-чөйрөгө зыяны азыраак технологияларды колдонууну да билдирет [3].

Жеке жактар, юридикалык жактар, ошондой эле чакан жана орто бизнес каржыланат. Насыянын максаты коммерциялык жана керектөө максаттарын камтыйт. Насыялоо объектилери: жашыл транспорт, кайра жаралуучу энергия булактары, жашыл имараттар, абанын сапатын жакшыртуу, сууну жана калдыктарды туруктуу пайдалануу, туруктуу айыл чарбасы.

Жашыл транспорт: суутек жана гибридик кыймылдаткычтар менен иштеген аз углеводдор, анын ичинде электр транспорттору, электр мотоциклдери жана велосипеддерин сатып алуу, ошондой эле электромобилдерди заряддоо станциялары үчүн адистештирилген инфраструктураны түзүү. Өлкө боюнча жашыл транспортту колдонууну көбөйтүү менен абанын булганышын азайтууга болот.

Кайра жаралуучу энергия: шамал генераторлору, шамал насостору, шамал турбиналары, күн жылуулук энергиясын колдонуу жана өндүрүү үчүн күн системаларын орнотуу же алмаштыруу, анын ичинде күн суу менен жылытуу, күн коллекторлору, күн фотоэлектрдик панелдери, жылытуу үчүн геотермалдык жылуулук насосторун орнотуу же алмаштыруу, имараттарды жана турак үйлөрдү, чакан электростанцияларды, биоотун, биогаз жана башка биоэнергетикалык продуктуларды өндүрүү үчүн жабдууларды орнотуу же алмаштыруу.

Энергияны сарамжалдуу пайдалануу жана кыскартуу, ошондой эле техникалык жоготууларды жоюу үчүн банк энергияны үнөмдөөчү жарык жана жабдууларды сатып алган ишкерлерге насыя берет. Энергияны үнөмдөөчү жарыктандыруу жана жабдуулар турак жай, коомдук, соода, кеңсе имараттары жана башка өнөр жай объектилери үчүн эффективдүү жарыктандыруу системаларын жана жабдууларын камтыйт.

Энергияны үнөмдөөчү тиричилик техникалары: энергияны үнөмдөөчү муздаткычтар, тондургучтар, кондиционерлер, кир жуугучтар, электр радиаторлору сыяктуу энергияны үнөмдөөчү продукцияларды сатып алуу.

Жашыл имараттар: сууну/энергияны үнөмдөөчү, аз углеводдорду, жабдууларды жана курулуш системаларын, мисалы, жарыктандыруу, жылытуу, лифттер, эскалаторлор, эсептегичтер, жылуулук насостору, ошондой эле имараттарды жылуулуктан коргоо, башкача айтканда дубалды, лоджиялар, чатырлар жана полдорду жылуулоо.

Жашыл инфраструктура: жашыл зонаны, коридорду, биологиялык ар түрдүүлүктү куруу, имараттардын жана курулмалардын жашыл жана күтүлгөн чатырларын, ошондой эле аларды декоративдик өсүмдүктөр менен жакшыртуу, санитардык шарттарды жакшыртуу, борбордук жылытууга жана канализацияга кошуу.

Абанын сапатын жакшыртуу: электр радиатору, түнкү сактоочу жылыткыч, электр жылыткыч пол, жылуу дубал жана экологиялык жактан таза жылытуунун башка түрлөрү сыяктуу абанын булганышын азайтуу үчүн экологиялык жактан таза жылытуучу түзүлүштөрдү өндүрүү, сатып алуу жана орнотуу же алмаштыруу. Көмүртектерди кармоо жана сактоочу шаймандарды сатып алуу.

Сууну жана калдыктарды сарамжалдуу пайдалануу: сууну үнөмдөөчү технологияларды (тамчылатып сугаруу системасы, суу чогултуучу резервуарлар), ичүүчү жана саркынды сууларды тазалоочу жабдууларды, тиричилик жана өндүрүштүк саркынды сууларды кайра пайдалануу жана кайра иштетүү системаларын алуу, өндүрүү жана орнотуу же алмаштыруу. Тиричилик жана муниципалдык таштандыларды чогултуу жана сорттоо үчүн жабдуулар. Курулуш материалдарын, металл сыныктарын, пластмассаларды, айнекти, кагазды, шиналардын калдыктарын кайра иштетүүнү кошо алганда, экинчилик сырьену (күйүүнү кошпогондо), кайра иштетүү жана кайра иштетүү үчүн жабдуулар.

Туруктуу айыл чарбасы: таза өндүрүш стандарттарына жооп берген айыл чарба жана балык чарбалык органикалык продукцияны өндүрүү. Айдоосуз себуу, теплица, аквапоника системалары. Туруктуу жеткирүү иретин практикасы (Н: азык-түлүк жоготууга жол бербөө). Түзүлгөн токой плантацияларына толук узак мөөнөттүү кам көрүү менен токой өсүмдүктөрүн отургузуу, токой плантацияларын түзүү. Целлюлоза жана кагаз өндүрүшү, макулатура кайра иштетүү. Экологиялык туризмди өнүктүрүүгө багытталган шарттарды жана инфраструктураны түзүү.

Ошондой эле, «Айыл Банк» ААК айлана-чөйрөгө жана коомго оң таасирин тийгизген экологиялык максаттарга багытталган башка финансы-кредиттик уюмдарга мөөнөтү өтпөгөн «жашыл» насыяларды кайра каржылайт.

“Жашыл” технологияга берилген насыянын суммасы эң көп дегенде 20 миллион сомду, эң азы 300 миң сомду түзөт. Белгиленген насыянын ставкасы жылдык 10% олчомундо, мөөнөтү 60 айга чейин берилет. Зарыл болгон учурда үч айга чейинки пайыздар боюнча, негизги сумма үчүн алты айга чейин жеңилдетилген мөөнөт берилет. Эске алуучу учур, карыз алуучунун өз салымы жок берилет. Насыяны кайтаруу графиги ай сайын аннуитеттик төлөмдөрдү же негизги карыздын тиешелүү пайыздары менен бирдей төлөмдөрүн колдонот. Акча каражаттарынын агымына жараша жеке график түзүлөт:

- 48 айдан ашык мөөнөткө берилген насыялар боюнча - төрт жылдын ичинде берилген насыянын суммасынын үчтөн эки бөлүгү кайтарылууга тийиш;

- 60 айга чейинки мөөнөткө берилген насыялар боюнча - төрт жылдын ичинде берилген насыянын суммасынын үчтөн эки бөлүгү кайтарылууга тийиш.

Башка банктардагыдай эле, күрөө Банктын Күрөө саясатынын негизинде берилет.

Эгерде насыяны төлөө боюнча мыйзам бузуулар болсо, банк комиссияларды жана айыптарды салат. Насыя максатка ылайыксыз пайдаланылган учурда насыя боюнча баштапкы

пайыздык ставка насыя берилген күндөн тартып жылдык жыйырма эки пайыз өлчөмүндө белгиленет.

Төлөө мөөнөтүн кечиктиргендиги үчүн экинчи күндөн тартып келишим түзүүдө көрсөтүлгөн пайыздык ставканын өлчөмүндө айып салынат. Сатуудан алынган салыгы кардардын жоопкерчилигинде болот. Насыя берилген бөлүмдүн тарифтерине ылайык эсептик эсептин накталай акчасын берүү үчүн комиссия алынат, ал эми насыяны мөөнөтүнөн мурда төлөө үчүн комиссия алынбайт.

Ошентип, жогоруда белгиленгендей, «Жашыл экономика» мамлекеттик программасын ишке ашыруунун негизги проблемасы чыгымдарды каржылоо болуп саналат. «Айыл Банк» ААК бардык субъектилер үчүн алгылыктуу шарттарда, жеткиликтүү насыяны берүү менен жашыл технологияны каржылайт, бирок талап алынган карыздык каражаттарды максаттуу пайдалануу болуп саналат. Ушунун негизинде насыяларды берүү менен алар климаттык жана экологиялык көйгөйлөрдү чечүүдө, ошондой эле климат жана айлана-чөйрө менен байланышкан каржылык тобокелдиктерди башкарууну жакшыртуу сыяктуу көптөгөн көйгөйлөрдү чечүүгө салым кошот. Туруктуу экономикалык иш-чараларга жана долбоорлорго узак мөөнөттүү инвестицияларды көбөйтүү максатында экологиялык, социалдык жана башкаруу маселелери жана тобокелдиктери жөнгө салууга көмөктөшөт. Жашыл технологияларды каржылоо боюнча «Айыл Банк» ААК тарабынан алынган натыйжалар жакынкы келечекте «жашыл технологияларды» насыялоо боюнча каржылоону өнүктүрүүнү камсыздоого, аны ата мекендик банк секторундагы уюмдардын практикасына киргизүүнү кеңейтүүгө кеңири багытталат. Кредиттик мамилелердин субъектери үчүн “жашыл” технологияларды каржылоонун артыкчылыктары жана кемчиликтери жөнүндө теориялык корутундулар финансылык документтерди жана банктык ортомчулардын адистештирилген насыялык продуктыларын андан ары өнүктүрүү үчүн негиз боло алат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 14-ноябрындагы № 605 [токтомуна](#) 2019-2023-жылдарга карата Кыргыз Республикасында "жашыл" экономиканы өнүктүрүү программасы
2. <https://mineconom.gov.kg>
3. <https://www.ab.kg>

Рецензенттер: М.Рыскулбеков атындагы КЭУнун экономика илимдеринин доктору, профессор Бексултанов А.А.